

Η Φόνισσα (Ειρήνη Τσιρακίδου) ανάμεσα στα θύματά της, σε στιγμιότυπο από το ανέβασμα της παράστασης το 2014

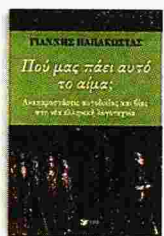
Γραμματολογία του αίματος

Τις αναπαραστάσεις της αυτοδικίας και της βίας στη νέα ελληνική λογοτεχνία ερευνά ο νεοελληνιστής **Γιάννης Παπακώστας** στο νέο του βιβλίο

ΤΗΣ ΛΑΜΠΡΙΝΗΣ ΚΟΥΖΕΛΗ

ΓΙΑΝΝΗΣ ΠΑΠΑΚΩΣΤΑΣ
Πού μας πάει αυτό το αίμα; Αναπαραστάσεις αυτοδικίας και βίας στη νέα ελληνική λογοτεχνία

Εκδόσεις Πατάκη, 2017, σελ. 424, τιμή 18,80 ευρώ

Με την οικονομική κρίση των τελευταίων ετών, και συνάμα την πολιτική και την κοινωνική κρίση που την έθρεψαν και τη συνοδεύουν, είδαμε, σε παγκόσμιο επίπεδο, τη βία και την εγκληματικότητα να εντείνονται. Υποψήφιοι ή και εκλεγμένοι ηγέτες μιλούν τον λόγο του μίσους. Πρωτόγονες τελετουργικές εκτελέσεις βιντεοσκοπούνται και αναμεταδίδονται μέσω του παγκόσμιου ιστού. Φανατικοί φονταμενταλιστές κάθε ιδεολογίας σκορπούν θάνατο στο Οσλο, στις ΗΠΑ, στο Παρίσι, στη Βαρκελώνη... Ευρωπαϊκές πρωτεύουσες μετατρέπονται σε αφιλόξενους τόπους υπό τον φόβο τρομοκρατικών επιθέσεων, που παρ' όλα αυτά αυξάνονται. Πόλεμοι και εμφύλιες συρράξεις μαινούνται σε Ασία και Αφρική, ένας αποσπασματικός παγκόσμιος πόλεμος κατά τόπους. Στη μικρότερη κλίμακα, οι ληστείες μετά φόνου, οι βιασμοί, οι μυστηριώδεις θάνατοι εφήβων πυκνώνουν στο αστυνομικό δελτίο. Δεν είναι δύσκολο λοιπόν να φανταστούμε τι ενέπνευσε το βιβλίο με τίτλο *Πού μας πάει αυτό το αίμα;* (Πατάκης, 2017) του ομότιμου καθηγητή Νεοελληνικής Φιλολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών Γιάννη Παπακώστα.

Από την ύβρι στη βεντέτα

Με επίκεντρο την αυτοδικία, πρόθεσή του είναι να διερευνήσει τις αναπαραστάσεις της – και της βίας γενικότερα – στη

νεοελληνική λογοτεχνία. Στην έρευνά του ο μελετητής επικεντρώνεται σε είκοσι ένα κείμενα της νεοελληνικής λογοτεχνίας από τον 19ο αιώνα έως τις μέρες μας, τα οποία οργανώνει θεματικά σε πέντε ενότητες: Υβρις και τίσις, Η μνήμη, Κατοχή, Αντίσταση, Εμφύλιος, Για λόγους τιμής, Βεντέτες και άλλα. Οπως σημειώνει στην Εισαγωγή του, επέλεξε «έγκυρα λογοτεχνικά έργα, μυθιστορήματα, νουβέλες και διηγήματα η υπόθεση των οποίων έχει ως κεντρικό θέμα την αυτοδικία και κατ' επέκταση το έγκλημα, τη βιαιότητα, τα κίνητρα των οποίων είναι πολλά και ενίοτε απροσδιόριστα». Ανάμεσά τους βρίσκουμε κείμενα γνωστά σε όλους και από τα σχολικά εγχειρίδια, τη *Φόνισσα* του Αλέξανδρου Παπαδιαμάντη, το *Πιστομα!* του Κωνσταντίνου Θεοτόκη ή το *Μπουρίνι* του Μίπα [sic] Καραγάτση, κείμενα πολυσυζητημένα, όπως ο *Βασίλης ο Αρβανίτης* του Στράτη Μυριβήλη και η *Ορθοκωστά* του Θανάση Βαλτινού, και κείμενα σύγχρονα, όπως το μυθιστόρημα *Ο κώδικας τιμής* του Τηλέμαχου Κώτσια (2013) και τα διηγήματα του *Γκιак* (2014) του Δημοσθένη Παπαμάρκου.

Ο τόμος είναι φιλικός προς τον αναγνώστη που δεν είναι εξοικειωμένος με τα κείμενα. Συνοψίζει το περιεχόμενο και παραθέτει αποσπάσματα από τα εξεταζόμενα έργα, τα οποία ο μελετητής τα προσεγγίζει με τη μέθοδο της εκ του σύνεγγυς ανάγνωσης σχολιάζοντας χωρία και φράσεις. Ο συγγραφέας επιδίδεται σε σχολαστικό φιλολογικό μόχθο

– με έμφαση στα παλαιότερα κείμενα – εντάσσοντας τα κείμενα στο ευρύτερο πλαίσιο της λογοτεχνικής παραγωγής ενός συγγραφέα και συνοδεύοντάς τα με εκδοτικές πληροφορίες για πρώτες εκδόσεις και επανεκδόσεις, σχόλια για την κριτική υποδοχή τους και πραγματολογικές επεξηγήσεις.

Στην ενότητα για τη βία στην Κατοχή και στον Εμφύλιο, για παράδειγμα, σε κεφάλαιο με τίτλο «Προεκτάσεις», δίνεται αναλυτικά η δράση και προβλεβμένα επεισόδια από τον αγώνα αντιστασιακών οργανώσεων. Μαζί με το διήγημα *Μαργαρίτα Περδικάρη* παρουσιάζεται και ο γνωστότερος Σιούλας ο Ταμπάκος και όλο το διηγηματογραφικό έργο του Δημήτρη Χατζή, ο οποίος καταλαμβάνει τη μερίδα του λέοντος (το ένα έκτο) στον τόμο. Ο μελετητής προχωρεί σε αφηγηματολογικές παρατηρήσεις (όπως στην περίπτωση του *Ανωφελούς διηγήματος* του Γιώργη Γιατρομανωλάκη) και επιχειρεί παραλληλισμούς των νεοελληνικών κειμένων με την αρχαιοελληνική λογοτεχνία και το δημοτικό τραγούδι.

Πού μας πάει αυτό το αίμα; Ωστόσο, παρά τον γραμματολογικό κόπο του συγγραφέα, αναπάντητο παραμένει το ερώτημα του τίτλου: *Πού μας πάει αυτό το αίμα;* Η φράση, παρμένη από τα *Τετράδια ημερολογίου* του Γιώρ-

Ο τόμος είναι φιλικός προς τον αναγνώστη που δεν είναι εξοικειωμένος με τα κείμενα, τα οποία ο μελετητής σχολιάζει φιλολογικά

γου Θεοτόκα με αναφορά στον εμφύλιο σπαραγμό, δημιουργεί προσδοκίες για μια συνθετική προσέγγιση του συγκεκριμένου υλικού και ερμηνεία του, όχι βεβιαώς από κοινωνιολογική ή νομική άποψη, αλλά από καθαρά φιλολογική.

Θα είχε ενδιαφέρον να διαβάσαμε ποια είναι τα συμπεράσματα από την αναπαράσταση της αυτοδικίας και της βίας στη νεοελληνική λογοτεχνία ενάμιση αιώνα. Τα κείμενα υποδεικνύουν αρκετές κατευθύνσεις. Μία από αυτές είναι οι στερεοτυπικές αναπαραστάσεις της αυτοδικίας. Διαβάζοντας τα κείμενα του τόμου παρατηρούμε ότι, όταν δεν παρουσιάζεται στο πλαίσιο μιας εξαιρετικής, ανώμαλης κοινωνικής συνθήκης (πόλεμος), η αυτοδικία εγγράφεται συνήθως στους άγραφους νόμους μιας προνεωτερικής, κλειστής, αγροτικής κοινωνίας στην οποία η βία διαπράττεται συλλογικά υπό τους όρους της αυτουργίας και της συνενοχής. Οι κοινωνίες που κυρίως συγκεντρώνουν αυτά τα χαρακτηριστικά στα εξεταζόμενα λογοτεχνικά κείμενα είναι η αλβανική (Κώτσιας), η αρβανίτικη (Παπαμάρκος) και η κρητική. Αξίζει να σταθούμε στην τελευταία, μια και η Κρήτη αναδύεται από τα κείμενα ως ο *par excellence* λογοτεχνικός *τόπος* – με διπλή έννοια – της αυτοδικίας και της βίας. Στην Κρήτη διαδραματίζονται και η *Ιστορία* και το *Ανωφελές διήγημα* του Γιατρομανωλάκη και *Οι φωτιές του Ιούδα* της Γαλανάκη και το *Κουστούμι στο χώμα* της Ιωάννας Καρυστιάνη – το οποίο έδωσε την αφορμή συγγραφής του βιβλίου, όπως διαβάζουμε στον Πρόλογο. Οι τρεις συγγραφείς έχουν κρητική καταγωγή, ωστόσο στην Κρήτη νιώθει την ανάγκη να τοποθετήσει τη δική του ιστορία εκδίκησης στο διήγημα *Η Μαζώχτρα* και ο Λέσβιος Αργύρης Εφταλιώτης. Από τη *Μαζώχτρα* (1899) ως τις *Φωτιές του Ιούδα* (2009) αυτός ο λογοτεχνικός *τόπος* παρουσιάζει μεγάλη διάρκεια, επισκιάζοντας μάλιστα, στην περίπτωση του *Ιούδα*, έναν άλλον μείζονα λογοτεχνικό τόπο: τον Εβραίο ως στερεοτυπικό Άλλο της λογοτεχνίας.

Πέρα από τα γνώριμα παλαιότερα κείμενα, ενδιαφέρον θα είχε επίσης να παρακολουθήσουμε, σε επανέκδοση του τόμου, τη συνέχεια της γραμμής που εγκαινιάζει το *Ανωφελές διήγημα*. Το μυθιστόρημα, μακριά από τις συνθήκες του πολέμου και της βεντέτας, βασίζεται σε ένα πραγματικό γεγονός, τη δολοφονία δύο πανεπιστημιακών καθηγητών στην Κρήτη από φοιτητή τους το 1990, και παρουσιάζει το σύγχρονο πρόσωπο της βίας σε μια αστική πλέον κοινωνία και σε ένα περιβάλλον ανεπτυγμένου οικονομικού, κοινωνικού και μορφωτικού επιπέδου. Και, για να επιστρέψουμε στην κρίση από την οποία ξεκινήσαμε, κείμενα που διαδραματίζονται στο παρόν μας θα μπορούσαν να εμπλουτίσουν τη θεματολογία της βίας και της αυτοδικίας με τις μεταμορφώσεις τους στη λογοτεχνία του ανεξερευνητού 21ου αιώνα. Αναφέρουμε ενδεικτικά τη νουβέλα *Η Βικτώρια δεν υπάρχει* (2013) του Γιάννη Τσίρμπα, στην οποία ένας από τους χαρακτήρες προτείνει το ξεπάστρεμα των μεταναστών στην Αθήνα με δηλητηριασμένο φαγητό.

